

Dr. J. L. Hromádka

ÚSTŘEDNÍ PRINCIPY PROTESTANTSKÉ

Předneseno v podstatě na první konferenci evangelického studentstva RČS v letním táboře na Řadově u Brandýsa n. Orlicí dne 25. července 1925

Praha 1925

Nákladem Spolku evangelických akademiků „Jeronym“.

Text převeden do elektronické podoby ze separátního tisku z r. 1925. Opraveny chyby, vzniklé převodem, i tak jich jistě hodně zůstává. Opraveny chyby originálu. Bibl. indexy upraveny podle Ekumenického překladu. Pro lepší srozumitelnost jazykově upraveny některé archaismy (místo „protestantism“ psáno „protestantismus“ apod., vynecháno koncové „i“ v infinitivech sloves, „prakse“ psána „praxe“ aj.)

Převod provedli M.M. a Pakl pro potřebu mládeže Farního sboru ČCE v Praze 10 – Strašnicích, 2007

1.

Začnu otázkou, kterou pozdravil senior Souček konferenci evangelického studentstva: jaké je naše poselství českému lidu? Co chceme přinést českému Člověku? Po čem touží a za jakou pravdu bojuje česká a slovenská inteligence evangelická? Zač chceme zápasit – my, mladá generace československého protestantismu? Máme vůbec něco svého, osobitého, jedinečného, čeho nikdo u nás nemůže vyslovit, jediné my? Či jsme odsouzeni, abychom přizvukovali jiným směrům a proudům, které se nám zdají nejbližšími a nejsympatičtějšími? To jsou jistě velmi těžké, skoro bolestivé otázky. Sjeli jsme se na studentskou konferenci – o čem bychom měli především mluvit, ne-li právě o nich?

Chlubíváme se, že umíme hned porozumět novým proudům a myšlenkám, které se objeví v českém prostředí; že české a slovenské evangelictví dává národu vzdělané, mravně vážné, čestné a schopné občany, kteří vynikají v úřadech a organizacích nad okolí a průměr. Rádi připomínáme, že jsme přímými a legitimními dědici českého hnutí reformačního, husitského a česko-bratrského.

Vyskytují se ovšem dobří pozorovatelé, kteří tvrdí, že dnešní český protestant žije zastaralými ideály pokrokovými a že program sociálně radikální ho spíše děsí než oživuje; povídá se právem, kolik je mezi námi strachu, koženosti a náboženské strnulosti. Ano naši kritikové mají dojem, že od dob tolerančních spíše jen pokulháváme za jinými - a že ani nábožensky, ani myšlenkově nepřinášíme svému národu ničeho pozoruhodného a výrazného; že jsme mdlí, zakřiklí a že se spíše chlubíme dědictvím, než abychom s ním doopravdy šafařili.

Ale ať už jakkoli jsou správné tyto výtky, smíme říci, že český protestant nepatří ani mravně a občansky, ani vzděláním a schopnostmi mezi nejhorší a nejchatrnější české lidi.

Český protestant rozuměl skoro vždycky novým pokrokovým ideám. Svobodné rozpětí našeho evangelictví bylo spojeno s vítězstvím osvícenských a buditelských ideálů. Evangelíci je podporovali, pokud ovšem drobný český evangelický sedlák – a jiných protestantů u nás téměř nebylo – byl s to, aby porozuměl národnímu hnutí osvobozenskému. Máme dost dokladů, jak evangeličtí čtenáři radostně souhlasili s Havlíčkovým bojem politickým i kulturním. A vzpomeňte hned svobodomyšlného hnutí po době reakce, anebo realismu vedeného Masarykem a propagovaného „Časem“! Byli to čeští evangelíci, kteří poměrně nejhojněji se hlásili do řad realistických; a byly to české evang. sbory, které velmi pronikavě porozuměly potřebám národním ve chvíli světové katastrofy válečné. I dnes je mezi námi mnoho těch, kdož pokládají za svou věc potřeby demokracie, osvětového rozvoje i sociální spravedlnosti. Hesla reformační minulosti ozývají se právě v evangelických sborech velmi zvučně a oživeně.

Leč to vše je velmi málo, aby opravňovalo naše sebevědomí. Nepodceňujme veřejného, občanského, politického a kulturního života, važme se všech cenných vlastností a darů, které český protestant do něho přináší! Avšak ani na chvíli nezapomeňme, že naše poslání je vyšší, nesrovnatelně závaznější, než pouze přinášet dobrý materiál do veřejného života!

Dost přemýšlím o místě českého protestanta v dnešním našem duchovním a kulturním životě; a budeme ještě muset přemýšlet o svém vztahu k literární, umělecké, politické i mravní kultuře české. Dosud jsme dost zřetelně nevyslovili, kde je naše místo v celkové struktuře českého mravního a kulturního úsilí. Ani od mé přednášky nečekejte, že se vyrovnám s jednotlivými proudy českého novodobého života. To bude úkolem dnešní mladé generace evangelické, aby našla pevné místo náboženské a ideové a aby ze svého určitého hlediska uměla najít kritický i kladný vztah ke všemu, co se v našem životě děje. Mým úkolem je pouze naznačit náboženské základy protestantské; základy, které jsou nutným předpokladem vši protestantské kultury.

2.

Kulturní důsledky protestantské zbožnosti najdete vyloženy v posledním Masarykově spise, ve „Světové revoluci.“ To nejlepší, co o protestantismu bylo po stránce kulturní řečeno u nás, pověděl a znova opakuje Masaryk.

„Reformace byla pokus o uskutečnění náboženství Ježíšova podle Písma. Reformace zrušila kněžství a tím podlomila aristokratismus nábožensko-církevní a v důsledku i politický. Práva člověka a

občana byla kodifikována pod přímým vlivem reformace. Ukazoval jsem ve svých dřívějších pracích, že reformací byla zesílena *d e m. o k r a c i e* a parlamentarismus pozitivně; správa církevní a její laicizace vzorných protestantských připravuje věřící ke správě státní a vychováním k náboženské a mravní samostatnosti a nezávislosti na knězi připravuje ho i na odpovědnost politickou“. (Str. 553.)

„Běží o pochopení, že XVIII. a XIX. století u nás a v Evropě vůbec je pokračováním ideí a tužeb reformačních. Musí být jasno, co v historii jsou vedoucí ideje, jak se ty ideje vyvíjejí a jak při vši změně v podrobnostech v podstatě zůstávají totožné. Dám příklad té filosofie ideí. Palacký byl Kantovec, a Kant, jak se obecně a správně říká, je filosofem protestantismu; to neznamená, že Kant přednáší Lutherův katechismus (vždyť odmítá všecku teologii atd.), ale znamená to, že akceptoval protestantský individualismus a subjektivismus, že v náboženství kladl důraz na mravnost, že odmítá autoritářství atd., že zkrátka vůdčí ideje protestantismu přetvořil v systém filosofický, třebaže protestantismu orthodoxnímu protichůdný. Podobným způsobem Palacký, jako český protestant, přetvořil Církev Bratrskou v svůj systém humanitní, odmítaje taktéž orthodoxii Lutherovu, drže se, jak nám praví, bratra Lukáše. V tomto smysle mohl říci Marx, že vůdcové francouzské Revoluce pokračují v ideách Lutherových o Kalvínových“. (Str. 591.)

„U národů a spisovatelů protestantských (ani pravoslavných) tohoto sexuálního romantismu není a není toho zvláštního blasfemismu, jenž je vyvoláván stálou očividnou protivou náboženského světa transcendentního a ideálu asketického a světa skutečného, prožívaného. Ta protiva znepokojuje a rozčiluje. Protestantismus je mnohem méně transcendentní, je realistický“. (Str. 125.)

„Anglie a Francie – toť rozdíl protestantismu a katolicismu, morálky více lidské, přirozené, a morálky náboženského transcendentismu“. (Str. 129.) „Anglosaská kultura, a to platí také o Americe, formulovala humanitní ideály nejpečlivěji v teorii a v míře větší než jiní národové je prakticky prováděla“. (Str. 131.)

Všimněte si dobře proložených slov¹: náboženství Ježíšovo – zrušení kněžství – práva člověka a občana – demokracie a parlamentarismus – laicizace – mravní samostatnost a nezávislost na knězi – individualismus a subjektivismus – důraz na mravnost – systém humanitní – mravnost lidská, přirozená, realistická. Tak bývá velmi často vykládán protestantismus². A je dobře, slyšet tento výklad právě z úst Masarykových, třeba při té oné větě si děláme otazník.

A přece nechci mluvit o kulturním, politickém, sociálním pokroku, který začíná protestantismem, jednak, jak uslyšíme ještě, protestantismus se nesmí ztotožňovat s určitou fází kulturní a sociálně-politickou a je povolán, aby kriticky tvořil nové a nové cíle a přijímal nové úkoly; jednak nesmíme se chlubit něčím, co není výhradním majetkem protestantským a co bývá někdy samými protestanty zapíráno. Poznamenal jsem si, jak H. Mulert, protestantský theolog německý, si nedávno stěžoval, že sociální motivy křesťanské jsou v Německu silněji hájeny katolíky než evangelíky; a jak jiný německý theolog M. Rade napsal v době letošních presidentských voleb v „Christliche Welt“, že církve evangelická dělá v Německu někdy dojem spíše německo-nacionální sekty, než

¹ V originále neproloženo

² Je známo, jak se Ernst Troeltsch pokoušel o důkaz, že starý (reformační) protestantismus patří kulturně spíše ke středověku, že vzdělanost novodobá začíná teprve od osvícenství. Ale názory Troeltschovy, třeba dodnes přinášejí mnoho plodných námětů a také svými omyly jsou užitečné, narazily u znalců na houževnatý odpor. Jmenuji jen velkou knihu Karla Holla *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte I. Luther*, (2. a 3. vyd. 1923), která chce být všestranným zúčtováním s thesemi Troeltschovými. V kapitole „Die Kulturbedeutung der Reformation“ odvozuje Holl z reformace 16. stol. všechny hlavní ideje novodobé vzdělanosti; vztah k člověku jako člověku, pojem osobnosti, odpovědnosti, vnitřní svobody, svobody svědomí, pozitivní vztah ku práci a radost z práce ve všedním životě, novou ideu společenství, první náměty náboženské tolerance aj. Idea lidských práv se zrodila teprve z anglického puritanismu, který kladl důraz na osobní zkušenost a vnitřní obrácení; odtud nedotknutelnost osobní, která vytvořila základy pro anglický systém státní. (Holl tímto systémem není nadšen, dává přednost tzv. organické ideji státní, uskutečněné v německém vývoji politickém.) Srov. k tomu Julius Kaftan, *Philosophie des Protestantismus. Eine Apologetik des evangelischen Glaubens*. 1917. – Otázka je velmi složitá a methodou historickou se nedá vyřešit.

církve. Víím, že se tyto výroky nedají zevšeobecňovat. Ale právě my, mladé generace, musíme být k sobě kritickými. Nebudeme se chlubit tím, čeho bylo dobyto před námi. Chceme se vrátit k posledním základům protestantského poselství, k základům náboženským, ku protestantské zbožnosti, filosofii, teologii – a odtud pak v budoucnosti zápasit o národ a jeho životní praxi, o jeho myšlení, o novou zemi, o novou společnost.

3.

Kdož ví, zda opravdové naše ideje nejsou toho druhu, že zazní českému uchu hodně cize a vzdáleně? Nechceme se vmlouvat v přízeň českého člověka. Nechceme mu ulehčovat jeho náboženský a mravní život. Náš úkol bude tím účinněji vykonán, čím naše poselství bude vyslovováno bezvýhradněji. Jsme ve stálém pokušení, abychom si usnadňovali své poslání tím, že se přizpůsobíme obyčejným náladám národním a politickým. Ale nesmíme zapomenout, že protestantismus byl vždycky pokusem o zbožnost nadprůměrnou, je reformace znamenala oproštění zbožnosti od všech snadných, polovičatých a lahodných složek náboženských; že i náš protestantismus bude určovat směr národní vzdělanosti, bude-li ve stálém kritickém vztahu k celkovému českému kulturnímu a duchovnímu životu. Není to poslání snadné, ale tím významnější a závaznější.

Protestantismus je náboženství neustálého napětí, protože bojuje za vážnost víry v Boha. Slyšeli jsme profesora Daňka, jak pronikavě nám vyložil smysl biblického theismu. Usnadnil mně velice můj úkol; mohu zrovna navázat na jeho slova.³

Protestantovi se zase jeví Bůh v plné tíživé drsnosti a tvrdosti. Katolictví podlomilo tuto vážnost. Zlehčilo princip Boha a víru v Boha tím, že mezi Boha a člověka postavilo celou řadu přímlyvců, světců a světic, kteří ve skutečnosti zastírají propast mezi Bohem a světem, Bohem a Člověkem. Katolická mystika vytvořila jednotu a připustila splývání mezi světem Božím a světem pozemským a zamlžila hranice mezi Bohem a lidským já. A katolictví konečně přirkló člověku jistou schopnost a sílu, aby spolupracoval na díle spasení, aby před tváří Boží dosáhl skutečných zásluh.⁴ Protestantismus vyslovil poznovu naprostou a nesrovnatelnou objektivitu svatého Boha, absolutnost jeho vůle a zákona bezvýhradnou, bezpodmínečnou potřebu Boží milosti pro lidské spasení, znovuzrození, mravní vítězství a věčný život. Tomuto smyslu protestantského odboje proti církevní autoritě porozumět ovšem může pouze ten, komu záleží na Bohu, komu je Bůh skutečností, a nejenom problémem či filosofickým pomyslem. A také historicky lze protestantismus plně zhodnotit pouze tehdy, máme-li smysl pro pravdu a naléhavost náboženských úchvatů, zápasů a cílů. Křesťanské dějiny nejsou jen dějinami libovolných náboženských zážitků, nálad, představ a přeludů, nýbrž dějinami boje o pravdu, o pravdu absolutní, o bezvýhradný mravní zákon a o jistotu, že Bůh, svatý, dokonalý Stvořitel a Pán světa a zákonodárce mravní uznává hříšného, chatrného tvora za své dítě a skrze lidi bojuje stále a vítězně o všechno lidstvo a celý svět.

Protestantismus nezapásil s katolictvím o práva individua proti církvi, subjektu proti objektivní

³ Prof. Daňk v biblické hodině na základě epištolu k Židům 11, 6 – bezprostředně před mou přednáškou – výstižně vyložil hlavní znaky křesťanství víry v Boha na rozdíl ode všeho pantheismu. Viz sjezdový protokol!

⁴ Všechny tyto these vyžadovaly by obšírnějšího výkladu a zdůvodnění. Katolicismus ovšem rozlišuje mezi modlitbami k Bohu (*miserere nobis, audi nos*) a modlitbami ke svatým (*orate pro nobis*). Věřím, že katolictví bere vážně jedinečnost Boží. Dogmaticky a theologicky nenechává nás na pochybách, že výsostná čest světců a světic je darem milosti Boží. Ale katolík, nejen primitivní, zří k hierarchii nebeské, která nepřehlednou stupnicí duchovních bytostí a světců vede člověka tak, že ani nepozoruje přechod od člověka k Bohu anebo naopak. – Mystika každá, i katolická, zbožšťuje člověka; alespoň někde v hlubinách lidského nitra zjišťuje místo, kde se člověk může spojit bezprostředně s Bohem, místo, které je smyslností či hříchem neporušeno. – A konečně svátostným pojetím znaturalisoval katolicismus milost Boží a člověka učinil účastníkem samé podstaty božské. Biblická víra v Boha byla tak podlomena – a v důsledku toho byla otřesena mravní přísnost, bezvýhradná poslušnost zákona mravního. Bůh je sice zván v katolictví *ens absolutissimum* (Kat. Rom I. 2, 7.), ale spíše jen ve smyslu kvantitativním.

autoritě, o světskou kulturu proti církevní náročivosti a osobivosti; zápasil o čistotu víry v Boha, o nezkrácená práva Boží, o majestát a svrchovanost Boží. Věřím-li, že je Bůh, nedovolím, aby jeho čest byla snížena a aby moc jeho pravdy a lásky byla zastiňována stvořením, přírodou nebo člověkem a církví. Všechno od něho samého očekávám, jemu se se vším dověřuji, na nikoho, ani na své schopnosti a síly se nespolehám, – ale také nemám z ničeho strachu a Jsem plně bezpečen v jeho péči a odpouštějící lásce.

Odtud je vysvětlitelná také úpornost náboženského boje reformačního. Protestantismus je v podstatě renesance biblického theismu, v celé jeho hloubce, síle i šíři; protestantismus je protestem proti jakémukoli paganismu, pohanství – ať už pohanství přichází ve formě katolické, kultické a mystické, či ve formě světsky kulturní. Všade kam, kde chce člověk na místo Boží klást sama sebe nebo svou pravdu, všade, kde pro sebe reklamuje Božskou čest, kde důvěřuje a se obdivuje svým schopnostem i silám, všade, kde propast mezi Bohem a člověkem, a tím i mezi pravdou a nepravdou, dobrem a zlem, právem i bezprávím se zatemňuje a relativizuje, všade tam protestantismus protestuje – ve jménu Božím, nikoli ve jménu práv a svobod lidských, nikoli ve jménu kultury ani občanské mravnosti.⁵

Dalo by se ukázat, jak protestantismus je stálým strážcem Boží suverenity v dějinách náboženských, jak od dob Mojžíšových až do dneska stále se bouří jednotlivci i celé skupiny proti pohanství, modlářství, pantheismu, laxnosti a mlhavosti. – Ale protestantismus jako systém promyšlený, propracovaný a důsledně pročištěný se zorganizoval a sociologicky upevnil teprve v době reformační. To je světodějný význam reformace 15. a 16. století v historii náboženství a kultury. Tím vyniká protestantismus i nad dobu apoštolskou a starokřesťanskou, třeba v církevní organizaci protestantské byly hned zárodky všelijakých poruch, které jsou nutně spojeny s upevněním řádů, pevnou organizační stavbou i výlučností náboženskou.

Můžete dnes ještě cítit, jak reformace zápasila o zbožnost jako o těžkou, vážnou povinnost, jak pod bezprostředním tlakem Božím a Slova Božího boří a čistí, aby znovu a lépe budovala. Ani o spasení lidské nejde jí v první řadě. „Zpět k čistému učení evangelia“ neznamená v reformaci zpět k suché doktríně, nýbrž zpět k Bohu samému, jeho neporušené pravdě, nesmlouvavému zákonu a čisté církvi. Když kardinál Sadolet psal Ženevanům, aby nezapomínali na své spasení, odpověděl mu Kalvín: „je to rozhodně netheologické, člověka stále jen navádět, aby se zabýval sám sebou, a nepřipomínat mu, aby horlil především o čest Boží a tak tvořil základ své životsprávy; neboť zrodili jsme se pro Boha především, nikoli pro sebe samy“. „Srdce křesťanova musí se pozvednout výše, než k dychtění a zápasu o spasení vlastní duše.“

To znamená, že před Bohem zmlká všechno lidské právo, že se před ním ztrácí jakákoli lidská důstojnost a hodnota. I v centru Lutherovy zbožnosti je myšlenka na Boží soud. Stojím a budu stát před Bohem sám, tak jaký jsem, beze všech příkras a opor. Tam Bůh – absolutní jeho požadavky a zákony, – zde já, jeho tvor. Jak ostojím před jeho svatostí a vůlí, abych ho neurazil, abych jeho právo neporušil, pravdu nezmrzačil a jeho svrchovanost nezlehčil? Snad i v pozadí Chelčického boje o církev Kristovu je úzkostlivá touha, aby jméno Boží bylo oslaveno a aby před požadavky jeho ustoupily všechny, i nevyšší světské zájmy. Bůh Písma není jen souhrn moudrosti, prozřetelnosti, účelnosti a zákonitosti, ani jen princip mravního života, spravedlnosti, pravdivosti a lásky. Bůh je svatý – před ním se třese země. Je v nejhlubší své podstatě nevystihlý, nevyzpytatelný, - ale přece poznovu a poznovu člověka atakuje, jej volá, na něho nárok činí, jemu plnost své odpouštějící lásky zjevuje. Bůh – toť stálý soud nad člověkem, stálá kritika i nejlepších jeho snah a nejvznešenější jeho přirozené důstojnosti. Luther trpí těžkými pokušeními. Ale nejsou to preludy chorobné obrazivosti, nýbrž útoky Boží. Bůh v plné, svrchované svatosti nutí Luthera bez přestání, aby se měřil zákonem Božím a aby poznával poznovu svou bezcennost před Boží tváří. Mluvte o absolutnosti mravních požadavků, o absolutní pravdě nad pomíjitelností a relativností lidských nápadů, – vše to je obsaženo v boji protestantských hrdinů, ale vše to ještě nevyjadřuje bezpodmínečnosti, bezvýhradnosti a nesmlouvavé

⁵ Calvin v listě kardinálu Sadoletovi 1539 píše, že k boji proti církvi katolické nepřivedl reformátory odpor proti jejímu mravnímu úpadku, nýbrž fakt, že v ní bylo světlo Boží pravdy zhasnuto. Slovo Boží pohřbeno, důležitost Kristova hluboce zapomenuta a duchovní (kazatelský) úřad zcela převrácen.

tvrdosti, s jakou se Bůh vnucoval vědomí a svědomí reformátorskému. „Pojďte a vizte skutky Boží, jak hrozný jest v správě při synech lidských“. (Ž 66,5.) „Ale jest (Slovo Hospodinovo) v srdci mém jako oheň hořící, zavřený v kostech mých, jehož snažuje se zdržeti, však nemohu.“ (Jr 20, 9.)

Tyto výkřiky, tak mocné u proroků i Pavla, opakují se stále v reformaci. Protestantismus právě proto, že tak vážně pojal Boha, neméně vážně okusil vědomí hříchu. Nejde tu jen o ten onen přestupek, o porušení předpisů bohoslužebných nebo církevních, ani ne pouze o mravní nedokonalost, nýbrž o vědomí, že se lidstvo Bohu zpronevěřilo, že od něho odpadlo, že jeho vůli porušilo, že proti němu se provinilo a že vina, odpor sobeckého, pyšného a pohodlného srdce proti svatosti Boží znemožnil, aby propast mezi Bohem a člověkem byla překročena a zdolána. Protestantismus obnovil zase vědomí distance mezi Bohem a člověkem; je to náboženství distance. Odtud jsou vysvětlitelné všechny jednotlivé náboženské změny, všechny principy a hesla, kterými protestantismus zdolával nejen katolictví, nýbrž každou méně vážnou zbožnost. To je smysl reformační devizy „Soli Deo Gloria“ (samému Bohu sláva) i v jistém smyslu devizy našeho Chelčického: „Křesťan nemá ve světě místa!“

Toto vědomí distance a drtivé vážnosti před Bohem je charakteristickým předpokladem všech útoků protestantských proti katolickému lehkovážnému pohrávání si Božími věcmi, proti náboženskému pohodlí, proti mystickému zbožnění duchovních hlubin lidských i proti mravní shovívavosti. Protestantismus tvoří novou teologii; a tato teologie nově vyjádřila pravdy křesťanské, postavila normy pro správnou bohoslužbu a církevní praxi – a rozlišením mezi pravdou Boží a lidskými nálezy, mezi zákonem Božím a lidskou libovůlí chtěla znemožnit, aby se základní pravdy křesťanské směšovaly se všelijakými lidskými vzněty, preludy, fantasiemi a aby se křesťanská zbožnost přizpůsobovala průměrným, předkřesťanským a podkřesťanským sklonům či „potřebám“ náboženským. Calvinismus a také hlavní linie bratrská u nás výrazněji vyjadřuje toto náboženství distance než luterství. Luther sám jistě vytvořil náboženské základy protestantské; ale jeho výrok „Fides est creatrix divinitatis“ (víra je tvůrkyní Božství), třeba velkolepě vyjadřoval náboženskou autonomii reformační, je dokladem, jaké nebezpečí subjektivismu a illusionismu hrozilo luterství; zejména když Lutherovy vskutku reformátorské principy byly v pozdějším vývoji porušovány duchem melanchtonského humanismu, moralismu a scholastiky.

4.

Všimněme si, jak se toto náboženství distance projevuje v jednotlivých zásadách reformačních.

I. Princip Písma svatého

Ani ortodoxie ani náboženský liberalismus nevystihuje základní povahy protestantského vztahu k Písmu. Při Písmu nejde o novou mechanickou autoritu na místě autority církve a její neomylné učitelské instance, ani jen o historický dokument původního křesťanství. Pouze naprosté neporozumění reformačnímu theismu mohlo vzbudit domněnku, jakoby protestant zabředl do fetišismu biblické litery a vytvořil si „papírového“ papeže místo papeže živého. Kdyby v protestantismu platil názor, že jednotlivá slova v biblických knihách byla formálně nadiktována a přeložena k trpnému přisvědčení, - pak by katolicismus s naukou o živoucí tradici církevní byl vyšším náboženstvím než „knižní“ náboženství protestantské. Protestantický princip, že neplatí tradice, nýbrž Slovo Boží, znamená toto: je nutno se vymanit ze všech hmotných, viditelných, lidských autorit, je nutno se emancipovat od sebe sama, od svých mystických zálib a vznětů, od svých „potřeb“ a zážitků – a naslouchat tam, kde Bůh sám mluví, Bůh horlivý, Pán pánů, Král králů, a přece Slitovník, Spasitel.

Číst Písmo znamená, postavit se přímo do světla, do proudu paprsků, které vycházejí od samého Boha. Otevřít Písmo není ničím jiným než odvahou, vyslechnout tvrdý Boží hlas a dát se soudit svrchovaným a neodvolatelným Božím soudem; ale také odvahou víry, že Ten, který mne podrobuje Svému zákonu a soudí, nesmýšlí se mnou zle, že i jeho soud je pro mne nevstihlou milostí. Boží Slovo je hlasem z jiného světa, hlasem z absolutna, který se nedá srovnat ani s nejkrásnějším a nejvyšším projevem lidským. Nelze nikomu zakazovat, aby podroboval biblické knihy literárnímu a historickému rozboru, aby zkoumal, kdy pravděpodobně a za jakých okolností vznikly. Tradiční názory o vzniku Písma a o jeho autorech nejsou závazné. Jejich revise je nejen dovolena, nýbrž naopak

– povinností protestantovou. Kdyby jakákoli tradice měla mne zavazovati a nutiti k tomu či onomu mínění o literárním původu Písma, pak by to znamenalo zrovna porušení reformačního principu Písma.

Autorita Písma není autoritou litery, nýbrž autoritou živého slova Božího. Komu záleží na Bohu, kdo v něho uvěřil, toho Písmo neustále odsuzuje, ale tomu zároveň zaslubuje odpuštění, milosrdenství, pokoj a dává naději konečného vítězství Boží pravdy. Reformátoři naslouchají Písmu jako povelu a pozvání Božímu – a odpovídají na Boží zavelování svou věrou. Vědí, že i víra je dar Ducha svatého; a přece je to i jejich uvědomělá odpověď na otázky a pokyny Boží.

Odpor proti tradici katolické není odporem malicherných a titěrných opozičníků proti staré církvi. Reformátoři se radují z obecenství věřících a svatých. Modlitby, vítězství, zkušenosti všech věrných Božích v církvi katolické přijímají i reformátoři jako své dědictví, ke kterému mají právo jako údobné obecenství svatých. Ale přesně liší mezi nejkrásnějšími projevy, které se zrodily v církvi, a Slovem Božím. Odmítají učení katolické, že Duch svatý vytvořil si v úřadech církevních přímé své orgány a nadpřirozeně doplňuje skrze ně pravdu, která byla zjevena proroky a apoštoly. Odmítají toto učení, protože nebezpečně směšuje Boží a lidské a zbožšťuje pozemské instituce a lidské výtvoř. Katolictví právě tímto smíšením Božího a pozemského zatemnilo lidská svědomí, člověka posadilo na Boží trůn, zastřelo rozdíl mezi bezpodmínečnými, absolutními Božími pravdami a lidskými dohady, mezi Božím zaslíbením a lidskými touhami. Protestantský princip Písma omezuje Boží zjevení na období biblické, aby zamezil porušení svrchovanosti Boží i odstranit božskou autoritu pozemských řádů a osobností církevních.

Jak protestantský princip Písma plodně zasahuje do dějin náboženských, to je patrné jen tomu, kdo zná nebezpečí mystiky. V mystice jsou všechny nálady, nejasné a mátožné city, fantazie a extase pokládány za přímý hlas a dotek Božství. Náboženství se tu nehledá v jasných a určitých pravdách, závazcích, v poslušnosti a dětinné důvěřivosti duše, nýbrž v přemíře citů, v pudových vznětech a výbuších, naturalistických, matných projevech náboženských, mravně i noeticky lhostejných. Princip Písma proti mystice připomíná, že v náboženství jde o objektivní pravdu a dobro, o určitou pravdu, svrchované dobro mravní, nikoli jen o libovolné zkušenosti, zážitky, zvlnění a náladu nitra.

II. Princip christologický

Kristus v pojetí protestantském je Pánem, jediným knězem, který sebe sama dal v oběť, prolil krev, aby nám byly hříchy i tresty odpuštěny, a který nám otevírá přístup k Bohu. Přesně nábožensky a theologicky vzato – je protestantismus v otázce Krista – Boha mnohem obezřetnější než katolicismus. Staré bohosloví katolické (4. a 5. století) naukou o spojení lidské a božské přirozenosti v Kristu umožnilo pantheistické spekulace v křesťanství. Kristem splývá lidství s Božstvím – a mizí přesná hranice mezi Bohem a člověkem; v Kristu přechází Bůh v přirozenost lidskou a lidství v celku se stává účastníkem božské substance a síly.

Středověká mystika západní soustředila se – ke svému prospěchu – na Krista člověka, na jeho historický zjev. Bernhard z Clairvaux, Sv. František z Assisi, Jacopone da Todi a ženy – mystičky středověké zaněcovali se Ježíšem člověkem a činili si ho snoubencem, ženichem, bratrem, přítelem, miláčkem duše, druhem. Mnoho půvabu a něžnosti i rozcitlivění je v tomto vztahu katolické mystiky k Ježíši. Ani protestantské kruhy nebyly vždy těchto vlivů ušetřeny. Dnešní opojení pozemským Ježíšem není v podstatě nic nového. Dala by se vystopovat linie od středověké ježíšovské mystiky až po moderní náboženskou sentimentalitu.

Protestantismus reformační však nedává se omámit vznícenými výkřiky mystickými a odmítá všechno zlidšťování zjevu Kristova. Rozumějte tomu: protestant vidí v Ježíši Nazaretském člověka se všemi typickými rysy lidskými. Odmítá jakoukoli snahu, člověčenství Kristovo přehlédnout a opájet se Božskou „přirozeností“ Kristovou. Člověk, člověk. – A přece v něm promluvil k nám Bůh sám. Mnoho všelijakých pokusů theologických a dogmatických bylo učiněno, aby myšlenkově, pojmově byla vystižena paradoxie křesťanovy víry, že v dějinném zjevu lidském promluvil k lidem absolutní, svatý Bůh. Logicky nelze tohoto problému zvládnout. Ale rozumějte úsilí reformačnímu zabránit, aby byl Kristus připraven o Boží práva a aby hranice mezi ním a lidmi byla zmatena! Víra, že Bůh promluvil v osobnosti Kristově k lidstvu jako Soudce i Spasitel, zachraňuje křesťanský theismus před

pantheismem i abstraktním, neživotným deismem. Bůh nemluví k lidem přírodou; v přírodě není mravního rozlišení mezi dobrem a zlem, pravdou a lží; v přírodě je jen mrtvá zákonnost anebo slepý, neuvědomělý pud. Bůh se neztrácí ani v toku a procesu dějinném. Bůh v plnosti své svaté pravdy, bezvýhradného zákona i lásky může promluvit pouze dokonalou lidskou osobností. Tu – v uvědomělé osobnosti, eticky i rozumově jasně, Boží vůli naprosto poddané, přichází Bůh, mluví Bůh, soudí, zjevuje svou dokonalou vůli, pokořuje, ponižuje, ale také nabízí svou otcovskou lásku, přijímá, ospravedlňuje člověka, který poznav hřích, přestal v sebe doufat a všechno své očekávání složil na Boha.

Nikde nebyla vyjádřena nesmlouvavost Boží vůle tak jako v Kristu. Proto nikde nebylo tolik pokořující bázně Boží jako v přítomnosti Kristově. Víra učedníků a po nich víra všech vrcholných křesťanů dělala vždy čáru mezi Kristem a ostatním lidstvem a v Kristu vystihovala zjevení svaté lásky Boží. To, co Bůh od věků usoudil a připravil, to, pro co byl svět stvořen, přijímá víra z rukou Kristových: Bůh je dobro, pravda. Bůh soudí, nesnese hříchu, ale Bůh odpouští, slitovává se a uznává hříšníka hodným, aby žil v Božím obecenství.

Bůh ovšem ví, že svědomí lidské, Kristem probuzené, nemůže uvěřit, že by Bůh jen tak lehce odpustil porušení věčného zákona; zákona, který sám od věčnosti určil. Otázka reformační, jak před Bohem oстоjím, je podmíněna věrou v nedotknutelnost Božího řádu mravního. A reformace v této úzkostlivé otázce navazuje na Pavla a jeho řešení. Bůh sám v kříži Kristově vzal na sebe lidský hřích i trest, na sobě přestoupení lidská potrestal a svědomí lidská osvobodil od strachu i moci hříchů. Bůh sám odpouští, když Kristus umírá. Hřích je tak těžký, že krev musela téci, aby byla překonána a zlomena jeho moc a pouta. Ukřížovaný Bůh – toto největší paradoxon lidských dějin a myšlení – není po době Pavlově nikde tak důrazně vysloveno jako v reformaci.

Slovo „Božství Kristovo“ zní příliš scholasticky. Ale víra, že v Kristu promluvil v plnosti své Bůh, aby odsoudil i spasil svět, je odolnou silou theismu proti všemu pohanství, ať už je to pantheismus nebo mystika, nebo svátostný ritualismus. Není možno smísit Boha a člověka tam, kde Bůh jasně a osobně vyslovil svou pravdu, odsoudil hřích, vzbudil kruté vědomí viny a odpuštěním umožnil přístup k sobě.

Mystický kult Krista člověka končí bez Krista; zanícenci mystičtí na výši své kontemplace ztrácejí z očí pozemského Krista a noří se v hlubiny nekonečného Božství. Svátostná mystika, vyvrcholivší v kultu oltářního Krista dovoluje, aby člověk v eucharistických hodech splýval s podstatou Boží. Reformace stojí před Kristem jako zákonem i láskou Boží v pokorné úctě a nedopouští, aby bylo sáhnuto na jeho královská práva; a odmítá každé bratříčkování se s Kristem jako pohanství. Právě v protestantské víře v Krista je distance mezi Bohem a člověkem naprosto zachována.

III. Princip víry, spasení, církve.

Není reformační jistotou spasení překonána distance mezi Bohem a člověkem? Nenastává mezi Kristem a věřícím mystické spojení a splynutí? Nemluví se v protestantismu o Kristu jako vinném kmenu a o věřícím jako vinné ratolesti? – Vím, že právě velmi živá evangelická zbožnost stojí na hranici mystického zanícení. A přece je třeba veliké opatrnosti. Protestant i na výši, a právě na výši své víry, v jistotě obecenství s Bohem je si vědom velmi přísně hranice mezi svým nitrem a Bohem. Ani nejvyšší a nejbezpečnější projev zbožnosti nepřekračuje hranice Boží. Je to nepochopitelné, a přece zase jen důsledné, že protestant právě na vrcholu své víry je si vědom distance mezi sebou a Bohem více než na nižším stupni svého náboženského růstu.

I kříž Kristův, který je protestantovi mocí a moudrostí Boží, nepřeklenuje propasti a nezastírá protiv. Kříž není vodorovně položen přes propast, aby bylo možno po něm pohodlně přejít z lidského břehu na břeh Boží. Katolictví i po této stránce usnadnilo a ulehčilo lidem cestu víry. Oběť kříže se stále opakuje v chrámech katolických. Nelze popřít, že katolík při mešní oběti okouší podmanivou sílu a opojení: Kristus poznovu a poznovu umírá a je před očima věřících obětován, aby spasitelné bohatství jeho smrti proudilo přímo, v duše přítomných; kříž je položen přes propast, a beránek Kristus je ochotně nabízen všem, kdož přicházejí pro potěšení, posílení a posvěcení. A kněz je při tom posvěceným, nadpřirozenou mocí obdařeným obětníkem, prostředníkem a průvodčím.

Mystikovi zase Kristus se rodí, roste, trpí, umírá i z mrtvých vstává bezprostředně v jeho srdci, v

hlubinách duše, v těch místech, kde srdce jeho je nedotčeno tělesnou žádostivostí a kde je přímý přechod mezi duchovní podstatou lidskou a Božstvím. Do hlubin své duše chce mystik proniknout sebezapíravým, soustředěným meditováním, sebočišťováním a zřením. To, co se dalo v životě Kristově, je mu podnětem a předobrazem toho, co se má dít v jeho nitru.

Tzv. modernímu křesťanu mizí propast mezi Bohem a člověkem, protože více se dívá na schopnosti a síly lidské, než na svatost a svrchovanost Boží. Ježíš moderním křesťanům se jeví jako poměrně nejvyšší reprezentant lidstva, jako ten, ve kterém lidstvo vyrostlo k výšinám Božství. Ježíš vztyčil ruce k břehu božskému a přirazil k němu břeh lidský; distance zmizela. S úsměvem přichází Ježíš k modernímu náboženskému člověku, aby mu oznámil, že se nemusí ničeho bát, že Otec na něho čeká a že chce s ním, člověkem, jako přítel a kamarád spolupracovat.

V protestantismu propast není zasypana ani překlenuta. Není tu obětních kněží a prostředníků, kteří by věřícímu usnadnili cestu „na druhý břeh.“ Kříž ční nad propastí - na straně nebeské. Tam visí ukřižovaný Bůh. Hřích a smrt jsou odsouzeny, vina smyta krví, trest odpykán. Ale Bůh spravedlivý a svatý zůstává Bohem spravedlivým a svatým, zákon Boží zákonem, člověk člověkem. Kříž je svědectvím nesmlouvavosti Boží a tvrdosti zákona i hrůzy lidského hříchu. Starý zákon není zmírněn. Kříž Kristův – toť kondensovaný Starý zákon. Nebratříčkuj se s hříchem, nezlehčuj zákona – tak pořád zní z kříže Kristova; vždyť pro lidské hříchy okusil tu „nejkrásnější mezi syny lidskými“ hrůzu derelictionis⁶, opuštění Bohem. (Elói, Elói....) Ale z téhož kříže volá Boží láska. Na výkřiky a otázky lidské je tu dána odpověď, poděšenému svědomí nabídnuto vysvobození a odpuštění, návrat k Bohu i obecenství s ním. Jen skočit je třeba a uchvátit ruku Boží, která se k tobě na kříži vztahuje! Je třeba odvahy, která se neleká propasti a vezme vážně skutek Božího slitování. A tato odvaha, tento skok – toť protestantská víra; víra, že Bůh sám učinil zadost za naši vinu, odpustil ji, ospravedlnil hříšníka a otevřel mu náruč na usmíření.

Bůh otevírá svůj dům marnotratným dětem; – ale jeho náruč je právě náruč Ukřižovaného, lidským (tvým) hříchem na kříž přibitého Boha. A je to milující náruč, do které se vrhnout je možno pouze přes propast, věrou; věrou, která je umožněna, ano darována Bohem samým, ale která je právě věrou tvou, osobní. Nikdo tě nemůže převést přes propast po cestě pohodlné, nikdo ti nemůže ušetřit skoku, nikdo za tebe nemůže skočit). Propast zůstává, kříž stále zvěstuje svatost a absolutnost zákona Božího a hloubku lidského hříchu a viny. Ale je třeba uvěřit bezvýhradně Božím slibům; věrou pochopiti, že Boží láska se obětovala, aby k sobě přivedla, za své dítě uznala a si usmířila zpuřného, neposlušného, nedůvěřujícího, zlostejnělého, u sebe pomoc hledajícího, anebo zoufalého člověka. Odtud protestantský princip osobní víry, odtud heroismus víry. Nikoli demokratické ideály, ani vysoké představy o lidské důstojnosti, nýbrž jedině drtivý, nezlomený theismus protestantský vytvořil vše to, co nazýváme protestantským individualismem, subjektivismem a náboženskou bezprostředností.

I reformační odpor proti katolickému sakramentalismu, kněžskému prostřednictví a hierarchickému systému autority je tedy určován tvrdostí theistickou, nikoli tzv. moderními ideami bezprostřednosti, svobody a svéprávnosti. Možná, že platonismus – přes všechny spiritualismus – se stal v katolictví příčinou, že bylo smíšeno Božství a lidství. Milost Boží proudí katolíkovi přímo na svět přirozený. Svátosti jsou reálnými prostředky, kterými milost Boží (gratia) stéká na zemi, aby posvěcovala a přetvořovala lidskou přirozenost. Milost i přirozenost (gratia i natura) jsou v katolictví rozlišeny – a přece zase úzce spjaty, neboť mezi světem nebeským a pozemským není pevné hranice; – milost je jemné zduchovnělé fluidum, příroda je zhmotnělou božskou přirozeností. Jako je v katolictví poznenáhle přechod od vědění k víře, od přírodního dění ke zjevení, tak je tu i postupný přechod od lidství k Bohu; – je mezi nimi stálý kontakt a vzájemné pronikání. Božství sestupuje mysticky na zemi a tvoří si v chrámech, na oltářích místo svého přebývání, vybavuje si určité lidi zázračnými, nadpřirozenými silami a vlévá se svátostnými úkony v těla i duše věřících. A člověk, omilostněný svátostnou milostí, stává se v katolictví téměř fyzicky součástí světa božského a materiálně odděleným ode všeho profánního.

⁶ Z lat. derelinquo, -ere, -liqui, -lictum, (nadobro) opustit, nechat, zůstat. Pražák-Novotný-Sedláček, Latinsko-český slovník, Praha 1948, s. 384. (Poznámka Pakl.)

Jsou-li služby Boží a svátostné úkony katolické reálnými pouty mezi nebem a světem, Bohem a člověkem, je jen důsledné, že se na ně soustřeďuje přirozená péče věřících. Odtud nádhera, půvab, oslnivost, pompéznost i citová vemlouvavost bohoslužebného života katolického; vždyť je žádoucí, vypravit náboženské úkony a obyčeje co nejpůvabněji, nejpůsobivěji a nejúčinněji. Odtud i zvláštní, osobitě katolický vztah k církvi: církev je reálnou náplní Boží milosti a nádrží nepřehledného bohatství modlitebního, asketického a přemítavého. Katolíkoví je církev koupelí, která mu přináší přímý dotek Božství, mystickou a rituální očistu i bezpečné mravní vedení zkušenými pastýři, správci a vůdci.

V protestantismu, slyšeli jsme, není jiného styku s Bohem než ve víře, kterou člověk odpovídá na volání Boží, kterou plně Bohu uvěří a uchvátí jeho ruku nad propastí. V protestantismu není mystické a svátostné oběti, jediná je tu oběť - oběť Boží na kříži. Reformace neuznává kněžství; - jediný je kněz, ukřižovaný, oslavený Kristus. Distance. Ale v protestantismu je mnohým, mnohem významnější a důležitější úřad (officium) než katolické kněžství; - je to zvěstování slova Božího. V protestantských církvích není kněží, za to však jsou tu poslové, kteří přinášejí poselství od Boha; poslové, kteří poznali tíhu i velikost víry, skočili a přeskočili, anebo kteří alespoň porozuměli těžké situaci, ve které je člověk nad propastí.

Obsahem protestantského zvěstování může být jen toto: Boží náruč je otevřena, - kdo skočí, ten přeskočí, neboť odvaha víry se nerodí z člověka, nýbrž z Boha. Nad propastí, tváří v tvář smrti tělesné i duchovní, podívej se do sebe a změř všechnu vyzývavost svého osobního hříchu i hříchu, kterému jsi solidárně se vším lidstvem podroben. Kdo popatří na propast i na sebe, pozná, že před tváří Boží nepomohou náplasti, ani kněžská rozhršovací formule, ani svátostná medicína, ani sebezpřesvědčování, ani pýcha nad důstojností a vznešeností lidskou, ani zření do hlubin duše. Vše je v tobě porušeno - i to místečko na dně tvého nitra, o kterém jsi se domníval, že je uchráněno před nákazou tvé smyslovosti. Na nic nemůžeš už spolehnout, o nic se opřít, - jedině Bůh ti může pomoci. Nastává: buď - anebo. Buď se zakousneš do sebe a hledat budeš všelijaké marné cestičky a mastičky, aneb vyjdeš ze sebe, ze svého na sebe soustředěného já a skočíš. Absolutní zákon Boží s objektivitou Boží oběti a pokorný osobní čin, skok víry, - toť drama, před kterým stojí protestant neustále. Skoč a uchop se ruky Boží; budeš viset nad propastí, protože propast zůstane; - a přece nebude tak bezpečného, nebojácného tvora jako jsi ty, uchopíš-li se věrou Otcovy ruky, slyšíš-li hlas odpuštění a okusíš-li teplo osobního obecenství s Bohem. Nebudeš se bát, že spadneš do propasti. A kdo skočí, má odvahu jinak účtovat se sebou i hříchem, bojovat se světem a stát ve službách království Kristova než ten, jehož hříchy byly uhlazeny, kdo byl přesvědčován o shovívavém dobráctví Božím a kdo se opájel vidinami lidské důstojnosti.

To je obsah protestantských služeb Božích. Bohoslužby distance; bohoslužby víry - nikoli mystického splývání: *dia pisteos nikoli dia eidus⁷*; skrze víru chodíme, ne skrze vidění. (2K 5, 7.) „Jakoby viděl neviditelného, tak se utvrdil.“ (Ž 11, 27.) Toto náboženství „jakoby“ je ovšem přímou protivou filosofie „des Als ob.“

Těžká je to úloha kazatelů protestantských: poznat hloubku propasti, přesvědčovat o ní posluchače - a přece vybízet mocným svědectvím ke skoku víry.

Na tomto poselství Božím je vybudována církev: obecenství všech, kdož před svatostí Boží se zachvěli, svou nepravost uznali, Bohu uvěřili, přes propast skočili a nyní vedí ku propasti nové a nové zástupy jiných. Je to obecenství Bohem vytvořené, a přece bez osobní odvahy věřících nemyslitelné.

IV. Princip etický

Z reformačního theismu se rodí i etická přísnost, rigorosita. Bůh je dárce a vykonavatelem spravedlností i spasení. Milost Boží se neprojevuje v lidských citech, vznětech a „zážitcích“, nýbrž v apelu Božím na člověka a v jeho verdiktu nad člověkem, ať záporném nebo kladném. Protestant odmítá katolický pojem „*gratia infusa*“, „milost vlitá“; a také spravedlnost znovuzrozeného člověka je v protestantismu *iustitia imputata* - spravedlnost přirčená, nikoli reálně, svátostně vlitá do člověka.

⁷ Z řec. PISTIS - víra, EIDOS - vidění

Bůh stojí nad hříšníkem, ale uznává ho za spravedlivého i patří na něho skrze Krista a přiznává mu spravedlnost Kristovu. Ospravedlnění, tento ústřední pojem reformační zbožnosti, má zase vyjádřit vědomí distance.

Mnoho se mluví v reformační theologii o ospravedlnění jako o „actus forensis“⁸ – o právním aktu. Tento právní pojem má vyslovit tolik, že spravedlnost a mravní síla nového člověka jsou spravedlností Boží, nikoli lidskou. Věřící je ospravedlněn, je mu odpuštěno, je obrácen k Bohu, ale hranice mezi Bohem a ospravedlněným člověkem zůstává. Spravedlnost věřícího i po stránce mravní neruší distance.

Protestantismus neuznává svobody vůle ve smyslu indeterministickém, ani mravní autonomie, svéprávnosti přirozeného člověka. Kalvín jen domyslně princip reformační, když popřel jakoukoli ethickou svéprávnost a svébytnost. Bůh – nikoli člověk: mravní důstojnost ve smyslu reformačním nezáleží v osobní svobodě, svéprávnosti a skutečné dokonalosti, nýbrž v poslušnosti zákonu Božímu. Nikoho jiného (ani sebe) nelze poslouchat, podle ničeho jiného nelze se rozhodovat, jedine podle zákona Božího. Theonomie – nikoli autonomie. Ale právě proto, že zákon Boží je tak nedostupný a těžký, nikdy nemizí rozpor mezi ním a lidskou vůlí, nikdy se ze svědomí neztrácí napětí mezi chtěním Božím a lidským. Člověk i na výši své víry má stále vědomí své bídy, hříchu a podlomenosti vůle. Odtud stále pokání, stálý rozběh, stálé úsilí: každé vítězství je jen novým poznáním, jak daleký je cíl mravní. Ale ovšem zde se právě rodí jistota, že Bůh, který hříšného člověka uznal za spravedlivého, povede ho ke konečnému mravnímu vítězství.⁹ A zde vzniká svoboda, které nikde jinde není: Reformační víra vyprošťuje člověka nejen z pout autority vnější, ať církevní nebo státní, nýbrž i z pout vlastní osobnosti, vlastních zálib a sklonů. Svědomí, které se podrobilo Bohu, uznalo jeho zákon a jeho soud přijalo, je osvobozeno na všechny strany: kdo může žalovat na vyvolené Boží? (Ř 8,33.) Protestantická theonomie tvoří základy skutečné mravní svobody.

Porušenost křesťanského theismu v katolictví jeví se zřetelně i v oblasti mravní. Katolictví zmírnilo křesťanskou víru ve svrchovanost Boží i důrazem na mravní schopnost a důstojnost lidskou; katolictví je kompromis mezi křesťanským theismem a moralismem. Je to jeden z nejnapínavějších předmětů studijních: Zjišťovat, jak jednak moralismus, jednak mystika a jednak náboženský primitivismus rozleptávaly křesťanskou víru, – až vznikl dnešní systém katolický. A neméně napínavé je studovat, jak se svědomí křesťanské bouří proti moralismu, až v reformační víře konečně vítězí Bůh proti jakýmkoli nárokům a domnělým právům lidským. Katolictví porušilo suverenitu Boží, přičklo člověku právo, připravovat se na milost a získávat si svých zásluh, ale právě proto zmírnilo etnickou vážnost a absolutnost Božího zákona a zavinilo mravní vypočítavost, chytráctví a kasuistiku.

Je mně otázkou, z čeho se zrodil moderní humanismus, kult člověka a lidství, lidských schopností a důstojnosti. Renesance a moderní světskost je bližší katolictví než protestantismu. Reformace arci odmítá kultické a asketické pachtění po zásluhách a ukazuje na všední život jako na místo, kde se má uplatnit poslušnost víry. Připravila moderní oproštění z katolické mystiky, askese a klášternictví a přinesla náboženské hodnocení prostých, přirozených podmínek životních. Ale to, co dnešnímu člověku tak lahodí, meliorismus, semipelagianismus, synergismus - to se spíše najde v katolictví než v reformačním protestantismu. Kalvín v úvodu k „Instituci“ píše, jak si katolíci theologové stěžují na reformátory, že převracují světlo přírody, že popírají disposici k dobru, svobodnou vůli a zásluhy – tj. že popírají přirozenou mravní důstojnost lidskou. A dnešní katolíci rádi ukazují, jak se protestantismus v průběhu věků přizpůsobil katolicismu, jak připustil jakousi svobodu lidskou, disposici k dobru, spolupráci lidskou v díle spasení, lidskou přirozenou ctnost aj. Ovšem, – je možno ukázat na Melanchtona, protestantské mystiky, racionalismus, metodismus, na moderní theologii. To vše je spíše náboženským odklonem od reformační base a návratem ke katolictví.

V. Princip theologie.

Katolictví se i v theologii pohybuje důsledně na linii porušeného theismu. Bůh je mu substancí

⁸ Forensis, z lat. forum – příslušející k fóru, veřejný, právní, soudní.

⁹ Srv. K. Holl, uvedený spis o Lutherovi

světovou – rozumově, vědecky lze se dostat k Bohu. Katolická theologie dokazuje racionálnost Boží existence. Celý systém katolické theologie je vybudován na předpokladu, že je přímá, přírodní souvislost mezi Bohem a světem, a že je možno nejen mravně, nýbrž i rozumově, dobrat se bezprostředně bytosti Boží. Všechno dílo spasení, všechna stavba nadpřirozeného zjevení je rozumově vystižitelná; světlo rozumu pronikne do všech zákoutí Božího procesu spasitelného. To je smysl katolické dogmatiky, to je předpoklad zvláštního katolického titanismu, který se tak skvěle projevuje v celé stavbě církevní a který tak snadno vede – k ateismu.

Protestantská theologie je zdržlivější. Nebojí se rozumu, nevylučuje ho ani z jediné sféry životní. Ale protestantská víra v Boha nedovoluje, aby byla hledána přímá linie k Bohu. Jako v oblasti etické není přímého přirozeného vzestupu k Boží dokonalosti, tak ani rozumem nelze dospět přímo k Bohu. Mezi Bohem a světem není kausálního nexu, příčinného, přirozeného spojení. V Bohu je ovšem řád rozumový i mravní; tedy i zákonnost, kterou postihuje lidský rozum o přírodě a dějinách, i mravní řád a tlak závaznosti mravní v lidském svědomí ukazují směrem k Bohu. Ale ani mravně, ani rozumově a spekulativně nelze se zmocnit Božích pravd. Jedině víra dává jistotu Boží existence a etické absolutnosti Boží. A víra nevzniká ani cestou empirickou, ani logickými závěry, ani etickým úsilím. Víra vzniká pod tlakem Božího Slova. Theologie protestantská nemůže se obejít bez přesných metod vědeckých a filosofických. Ale její stavba stojí na theistické víře. I nejpřesnější a nejdůvtipnější these a důkazy theologické visí ve vzduchu, nejsou-li zasazeny ve víru, v její jistotu a zákonitost. Není pro člověka pravdy bez osobního rozhodnutí; není náboženské pravdy bez aktu víry. Protestantská theologie tvoří soustavu myšlenkovou, jejíž všechny složky nesou pečeť víry.

Vedle katolické scholastiky dělá protestantská theologie dojem větší iracionality. Ale pozor na smysl slova! Iracionalismus protestantský je zcela něco jiného než romantický intuitivismus nebo mystická zamlženost. Je to důsledek základního hlediska protestantského: absolutní pravda a absolutní norma životní není ve své podstatě jinak poznatelná, než pokornou poslušností a rozhodnou věrou. Pravdy theologické nejsou suché, abstraktní poučky, ani mravně lhostejné definice, nýbrž jasné formulované výtěžky zápasu, který vede křesťan ve své víře na život a na smrt.

I theologie protestantská je dokladem, jak všestranně důsledné je reformační náboženství distance.

VI. Princip kultury.

Otázka křesťanství a kultury zní – myšlenkově, filosoficky – takto: je možná synthesa nejvyšších principů rozumových, vědeckých, filosofických, etických, politických, sociálních, národních a náboženských? Je možná dokonalá syntéza a harmonie křesťanské víry a kultury? Pokud smí křesťan hodnotit dary a výtěžky kulturní práce? Není to otázka, která by se dala vyřešit psychologicky nebo historicky. Rozumí se, že křesťanská víra působila na všechny oblasti kulturní – a že zase zbožnost stála pod vlivem rozmanitých ideálů mimonáboženských.

Ale o tento samozřejmý fakt dějinný a sociologický nejde. Ani o fakt, že každá živá víra se uplatní nejen ve vlastní sféře náboženské a církevní, nýbrž že zasahuje plodně do celkového života společenského. Jde tu o poslední principy; na př. o otázky: Jak srovnat víru, že vše dobré je pouhá milost Boží, s etickým ideálem svéprávnosti o svobody? Jak vyrovnat požadavek vědecký, že vše má být empiricky ověřeno anebo logicky zdůvodněno, s věrou, která právě na vzdory empirii a logice prohlašuje absolutní závaznost pravd vědecky nedokazatelných? Jak srovnat křesťanskou lásku a zákon služby se statním principem moci a práva? Jak srovnat princip naprosté kausalitity s vědomím viny a hříchu? Jak srovnat ideál království Božího s ideálem humanitním, který nejvyšší životní cit vidí ve volném, přirozeném rozvoji všech čistě lidských schopností? Mohli bychom ještě dlouho pokračovat v těchto otázkách. Všechny plodné směry náboženské a církevní namáhavě se jimi obíraly. Každé období křesťanských dějin hledá novou synthesu mravnosti a zbožnosti, sociálně-politické kultury a církve, rozumu a víry. Právě namáhavé pokusy o uspokojivé řešení tohoto problému ukazují, že je tu možno mluvit o všem možném, pouze ne o samozřejmosti.

Origenes, Augustin, scholastika, v nové době Leibnitz, Hegel, Troeltsch, Masaryk hledali poslední synthesu. Kolik je tu rozmanitostí!

My, Čechové, máme svého Chelčického, který odmítá jakoukoli synthesu. A máme Masaryka,

který se zrovna trápí úmorným úsilím po kulturní synthese: z rozvratu myšlenkového, mravního, náboženského – krátce z anarchie moderní vzdělanosti zrodila se válka. Odtud těžký problém, jak zdolat všestranný rozvrat dnešní doby!¹⁰

Protestantismus proti katolictví a scholastice, které vlastně vytvořily až dosud nejucelenější harmonii náboženství a kultury, odpovídá: synthesa možná není. Náboženství distance projevuje se i zde. Ano, není možno se nepokoušet o tuto harmonii; ale právě ráz protestantské víry v Boha znemožňuje splnutí a mír náboženských cílů a kulturních, pozemských ideálů.

A právě v této odpovědi protestantské je základ kulturní svobody protestantské. Protestant je poslán Bohem, aby radostně pracoval na úkolech nejvšednějších; ale je svoboděn vůči všem, i nejvábnějším zjevům kulturním. Nejčistší mravní úsilí, nejpronikavější metafysika, nejúčinnější práce veřejná a sociální nedají mu uspokojení a klidu. Jeho Bůh je nad tím vším; nedovolí mu, aby se svými touhami a ideály uvázl v kulturním úsilí. Nejvyšším zákonem i posledním cílem je Bůh sám.¹¹

Protestantismus je permanentní autokritikou. Bůh nedá člověku pokoje. Jeho zákon neustále člověka nutí ke kontrole a revisi všeho, čeho dosud dosáhl. Ve skutečném protestantismu není možná sebespokojenost a mravní pohodlí. To je jeho typická odlišnost od katolicismu. V katolictví je stálá mentalita vyrovnanosti, klidu, harmonie. Proto katolictví tak podmanivě působí na lidi rozervané, nešťastné, znepokojené a ustrašené – anebo zase na lidi pohodlné, usedlé a konservativní. Protestantská autokritika není ovšem manýrou, nýbrž tíživou nutností, která se stále rodí z reformačního theismu.

Protestantismus je permanentní kritikou náboženství i církve. Váží si bohatství náboženské minulosti, ale nedává se poutat ani nejskvělejší tradicí, ani nejoslavnější církví. Bůh je nad tradicí i církví. Víra se rodí v obecnství církevním, ale vzpíná se stále nad církev a její řády.

Protestantismus je stálou kritikou kulturního života, národa, státu, sociálních řádů, vědeckých i filosofických ideálů, veřejného mínění a veřejné mravnosti. Zapomene-li protestantismus na toto své určení, jsou jeho konce žalostné. Protestantská theokracie státní je horší než katolická, protože katolík nezapomíná při autoritě státní na vyšší autoritu své universální a dobře zorganizované církve. (Srv. Masarykova Světová revoluce str. 434.)

V tom všem je záruka protestantské odvahy, suverenity, svobody, svěžesti, šíře, vážnosti a naprosté pravdivosti; ano i záruka velké plodnosti a tvořivosti kulturní, třeba to zní paradoxně po tom všem, co jsem řekl. Ale tak to už bývá, že jen zbožnost velmi kritická vůči kultuře kulturu osvěží a obohatí.

Podaří se nám, aby protestantské slovo zaznělo hlasitě, důrazně a plodně v českém a slovenském životě? Protestantismus ve své plnosti náboženské je cizí českému průměru. Ale jeho poslání je právě proto tím větší: zápasit o duši českého člověka.

K tomu je třeba velké intelektuální práce; velké opravdovosti; bezvýhradné poslušnosti a víry; silných a vroucích modliteb.

Ale právě dnešní mladá generace protestantská může zřetelně slyšet otázku, kterou kdysi uslyšel Izaiáš: Koho pošli?

Odpovíme s Izaiášem: Aj já, pošli mne?

¹⁰ „Krise moderního člověka je obecná, je to krize celého člověka, jeho duchovního života; celý moderní život, všechny instituce, názor na světa na život vyžadují revise; vnitřní nejednotnost, rozpolcenost moderního člověka a jeho života, rozpolcenost, nejednotnost společnosti a obecná duchovní anarchie, spor přítomnosti s minulostí, dětí a otců, boj církví s vědou, filosofií, uměním a státem proniká celou moderní kulturou. Hledáme každý odpočinutí duši své – jak a kde je najdeme?“ Atd. Světová revoluce 431. n.

¹¹ Při jiné příležitosti rozvedu obšírně tuto otázku, která je skoro nejtěžší ze všech filosofických a theologických problémů.